

הדה בושם: שני סיפורים

סיוטים

הסיפור אינו סיפור בשבילכם. הוא אינו סיפור. לנו אין שמות בסיפור. הסיפור הוא פצע זב־מוגלה. המוגלה ניגרת על פני ועל גופי. יש לה ריח חמוץ מעובה, והיא נקרשת בבועות דביקות וחמצמצות על עורי. רציתי לכתוב סיפור והמלים השתלטו על פניהם של אנשים. המלים רודפות אותי. הסיפור גם אינו בשבילי. לך היה שלי לא הייתי נותנת למלים שליטה עליו. אני חוזרת אל העיר שאהבתי, גם אם לא בה נתרחשו הדברים. אינני רוצה לספר את האמת. האמת היא הרגע בו הצהיבו פניו של אבי המת. האמת היא הרגע בו אני הופכת חלל שחור ורטוב ומחכה רק לך. הסיפור אינו בשביל אף אחד, אבל הוא נכתב והוא גם אינו שלי.

החזרה (א)

חזרתי אל העיר. העצים ברחוב היו עמוסים בריח הזרע. העיר היתה שרועה מיוזעת כבדה ומעורטלת, ורחובותיה חשופים, פשוקים, פעורים לרווחה והזרע מרוח על פניה ורגליה בנחילים קטנים ודביקים, יבש לפתע בקווים לבנים מקוטעים. חזרתי אל העיר ואל הריח המסחרר, כשם שחזרתי אל חדרי ילדתי השנואים ואל הדלתות הפתוחות לרווחה ואל לילות הסיוטים ואל פניו הלבנים של אבי המת. פני המתים היו קרובים אל פני והקירות הגבוהים הלבנים עטו עלי עד למחנק והצעקות מתו בגרוני.

חזרתי אל העיר כשם שחזרתי אל פניהם החלולים של הגברים אתם שכבתי ורק את גופותיהם רציתי לזכור.

אתה היית בעיר, ובריח הזרע, ובנחילים הדביקים המרוסקים, ובסיוטים, ובגופות הגברים שלא היו. לפניך היו הרוחות הלבנות ללא ימים, ואחריך יהיו פני אבי לבנים ומפחידים.

לדבריהם אין התחלות אבל המלים תשמנה להם קץ. אני חוזרת אל מלות הזכרונות כאל הסיוטים, ואני רוצה לשכוח את טעמם העכור ואת ריחם הדביק.

החזרה (ב)

חזרתי מדרכי־העיניים שלך. מן הגרדומים וחבלי־התלייה ובורות הירי. חזרתי מן הציורים הזועקים והשסועים ומדמם האדום המכתים של הצבעים. חזרתי מן הלילות ללא סוף ומן הימים המתקצרים, ומהבדים הקרועים והמאוחים. חזרתי ולא היה דבר מלבדי ומלבד עיניהם העיורות האטומות של האחרים. איש לא שאל דבר והתשובות נערמו בגשמתי כבדות כברזלים המוחלדים, וחוטי התיל קרעו בבשרי.

לא אמרתי דבר, ואיש לא הבין. איש לא ראה אותנו בתחילתה של הדרך, ואיש לא שמע כשזעקנו לעזרה. אמרת: הם אינם רואים, הם עיוורים. אתה שנאת דמעות, ואני בכיתי בחשאי.

המלים רדפו אותי כאז כן עתה. במלים היו האהבה והבגידה, האכזבות התפלות שלעת-ערב והתקוות הדביקות של הלילות החמים.

אתה שכבת בחדרים המכוערים ועיניך הפכו בהירות יותר ויותר. ידעתי שהגיעה השעה ללכת, אבל שכבתי והסתכלתי כך כבתמונות האבירים הטבטוניים. ולא היה יום ולא היה לילה, ואיש לא שמע, ואתה היית בודד ויחיד וגופי הכביד עליך קר ונוקשה. ולבדך היית עם גוף אשה כבד וקפוא ועם הגוססים על הצלבים שלא ימותו לעולם, ועם נחילי הדם האדום המסנוור, ועם עיניהם המתות כל-כך של הילדים, ועם הגולגולות המרוסקות ומכשירי העינויים, ועם צבעי הזהב העמום המחניק ועם החדרים החשוכים והמנהרות האפלות, ועם רעשו של הים בלילות סערה.

לבדך היית עם העצמים המהוקצעים החלקים, ועם הזוויות החדות המרוסקות, ועם סימני הדרך שאינה מוליכה, וכתמי הדיו המותזים בחימה. ואני רציתי ללא גבול רגע בגופך ורגע בנשמתך, והייתי רק גוף אשה מת מונח לידך, מצפה לידך, ועדיין לא אמרת לי דבר.

הפגישה (א)

אנחנו זוכרים על מה דיברנו. אנחנו לא שכחנו את המלים, ואת הפנים שלא היו, ואת המלאכים שלא עפו. עדיין יכולתי לקום ולעזוב את השולחן בבית-הקפה בלי לראות את פניך, ובלי לדעת שאולי התחילו הדברים בערב חג רועש אבל סוף לא יהיה להם. עדיין לא ידעתי שתמיד אֵלך אליך בדרכים שאינן מוליכות, במנהרות צבועות שחור, ושוב תחלקנה האצות המתות על גופי, וחודי ברזלי הפסלים שלך יינעצו בבשרי, ושוב ישימו לי מחנק הצעקות האלמות והמתים בהם בגדתי.

הפגישה (ב)

זאת היתה הארץ הלא-נודעת. בחלומות היו פניו של אבי לבנים ומתים וידיו לא נגעו בי. טיפסתי במדרגות אין-סוף וידעתי שעלי ללכת מפה. מישהו חיכה לי ואני פחדתי למות. זאת היתה ארצם של המתים, מופרה מחדרי ילדותי, וריחה כריח גופות הגברים אתם שכבתי. זאת היתה הארץ הנודעת, ושדרות העצים לא נעו ברוח. כשפגשתי בו לא ידעתי דבר. ישבנו ליד השולחן בבית-הקפה וברחוב היו הפנים הרבים של האחרים. הוא דיבר על כנסיות ופיתוחי הבארזק הקפיאו לפתע את פני, אך עדיין לא ראיתי אותו. ריח הזרע היה באפי וריחן של האצות הכחולות המתות על החוף. הערב ירד על העיר, ועל הכנסיות ועל הרחובות ועל המלאכים בעלי כנפי האבן, ואני עדיין פחדתי למות. הערב היה ברחוב ואני אחזתי בפניו החלולים של גבר אחר וידיו שלו היו מונחות על השולחן הדביק בבית-הקפה.

לא אמרתי דבר ולא ידעתי שגבולותיה של הארץ הלא־נודעת ממני והלאה, וחלומות־הסיוטים שלו ימחקו את פניו המתים של אבי.

הפגישה (ג)

זה היה בערב חג. הרחובות רעשו. הרחובות אבדו בין האנשים. אנחנו ישבנו ליד השולחן בבית־הקפה והוא דיבר ולרגעים הביט בי. אני הייתי כולי רצונות קטנים. היה גבר אחר ליד השולחן. היום אינני זוכרת את פניו. בלילות חלמתי ובבקרים שכחתי את החלומות. היה ערב חג. אנחנו שתינו. איש לא רצה לזכור ואיש לא ידע אם הוא שוכח.

געגועים (א)

גופי מרוטש על האדמה היבשה. המלים עזבו אותי. אני יכולה לחזור עוד אל ארמנות־החול שעל החוף, ומבצרי המלים חלולים ועזובים. הקוצים הצהובים צומחים ועולים מגופו המת של אבי. אני רוצה בך, באבי. אני רוצה לנעוץ את ידי בפניהם החלולים של הגברים אתם שכבתי. אני רוצה בריחו המסחרר של הזרע. אני רוצה לדעת רק אותך ואת ידיך. אינני רוצה מאומה. גופי שסוע כבדי הציור הקרועים שלך. הגוססים על הצלבים לא ימותו לעולם. אני גוססת על החוף ואיש אינו מבקש על נשמתי. האצות מחליקות ומכסות את פני בתכלת בהירה שקופה, ברגעי בדולח. הבדולח הופך זכוכית עמומה כבדה. הקוצים פורחים באשכולות של פרחים סגולים. אתה אינך. ידיך פצועות. אני מתפתלת בינות לקברים ולמצבות המעוקמות על האדמה השחורה הכבדה. האור הלבן מסנוור אותי. אני זוכרת אורות ורודים אפורים ועיר אחרת. אני זוכרת רגעי זהב עמום. אינני זוכרת דבר ולא שכחתי כלום. המלים בגדו בי. האהבה הדביקה זוחלת עלי מפוטמת ולבנה כתולעי המתים. אין תהומות ואין גופים. גופי מרוטש, וכמו הגוססים שלך אני מחכה.

געגועים (ב)

מיום שפגשתי בו לא הלכתי לבית־הקברות. אינני רוצה לדעת שגם המתים קיימים. עורו נושם חיים, ואני טועמת את טעם המלח בו. אני מחכה לו בחדרים סגורים אפלים. האנשים ברחוב אינם הוא. אני מחכה לו רגעים שעות ימים. כשהוא בא הרחוב ריק מאדם והבתים חדלים מלנשוף עלי את חומם. כשהוא בא אני שוכחת את קבר אבי ואת הקוצים הפורחים בצדי הדרכים ואת צבעם של אשכולות הפרחים. אני מחכה לו והמלים אינן הופכות משפטים. אני מחכה לו ואיני צועקת לחלל הרחוב.

געגועים (ג)

הייתי אתך בכל חדרי הייסורים שלך. בחדרים בהם עטו עליך קירות החדר עד מחנק ועיניך הפכו בהירות יותר ויותר, וידיך הפכו חיות יותר ויותר, עד שאחזו

בי, בדברים, מחפשות מוצא, כואבות אנוסות, מבקשות את הדברים שלא יכולת לומר, שלא היו להם מלים, ואני לא ידעתי מה לעשות בגופי ולא מצאתי את ידיך. הייתי אתך בחדרי הייסורים שלך, כשברחת אל הרחובות, והנערות ברחוב היו ארץ מקלט, ואני הייתי כולי תאוות מרוטשות, ורצונות שוטפים פרואים. הייתי אתך בחדרי הייסורים שלך, כשדבר לא קרה ללילות, והם קפאו כבדים על פניך. אז כבר לא ראינו דבר וריח הזרע לא סיחרר אותי עוד.

הבגידה הראשונה

מלאכי האבן אינם עפים. בפנסיות מבקשים על נפשי. המדרגות מתעקלות ומגיעות אל ראש המגדל. אינני יכולה לקפוץ למטה. פעם קראתי סיפורים על אהבה. ריחו של הזרע מסחרר. לאהבה אין ריח. החדרים הסגורים המעופשים סגרו עליה. אני בגדתי בהם. בחלומות-הסייטים אהבתי את המתים, היום אני יודעת רק את פניך ואת ידיך וידיך חיות-להכאיב. ידיך מענות אותי כשהן רחוקות ממני. כשראיתי אותך נעלמו פני אבי והסייטים היו חוטי התיל בבשרי, והברזל השחור הקר, ועיני הילדים המתות, והגוססים שאף פעם לא ימותו והדם שפרץ אדום כצבע על בדי הציור. הסייטים היו עיניך ההופכות בהירות יותר ויותר, והדברים שלא אמרת. רק המלים רדפו אותי כאז כן עתה, ולא עוד היה אבי מחכה לי מת ולבן.

הבגידה האחרונה

פעם קראתי סיפורים על אהבה, היום אני כותבת אותם. המלים אינן רודפות אותי עוד. המלים הקפואו את פניך ואת הציורים ואת הפסלים. המלים הם ממלכתי הקטנה. במלים אני שמה קץ לך ולאבני. אני כותבת סיפור בשביל כולם, והם כולם נכנסים אל החדרים הסגורים האפלים. אני חושפת את גופי הערום ואת ידיך הכואבות והפצור עות למענם. הם נוגעים בך ובי. אתה שונא דמעות ואני אינני בוכה. אני חוזרת אל בית-הקברות במושבה ושמה פרחים על מצבות-הקברים המעוקמות. אני חוזרת אל העיר שאהבתי, אל צריחי המסגדים וכפות המנזרים, ומריחה את ריח הזרע בשדרות העצים הפורחים ברחוב. אני שבה אל בית-הקפה ויושבת עם האחרים. אין עוד חג. מלאכי האבן שבורי כנפיים וברחובות שכחו כולם מה שהיה. אני גוססת על-ידי השולחן הדביק בבית-הקפה בו נפגשנו. הקוצים הצהובים סומרים ברוח ומשירים את הפרחים הסגולים. נשמתי חלל שחור אין-סוף. גופי קר וכבד כברזל השחור. התולעים הלבנות השמנות אוכלות בו בכל פה. אל תגע בי. איני יודעת עוד את צבע עיניך ומגע ידיך לא יחזיר אותי לחיים. בעיר האחרת הוורודה מצלצלים פעמוני הכנסיות. האור הלבן מסנוור את עיני העיירות ואבי צהוב מתנשם על פני בפפור. אתה מרטש את גופי וטובל את המכחול בדם האדום כצבע. אני מתה ורק הפסלים והתמונות הם שלך. אנא בקש על נשמתי.

למות מאהבה

כמו תמיד נסענו לבית־הקברות בשיירה של מכוניות. איש לא הלך. הצופים הצעירים במדי הח'אקי המגוהצים נשאו את זר הפרחים הנובלים בפנים אטומים ועיניים בוהות, והסרט השחור לא התנופף ברוח. בבית־הקברות עמדנו סביב שורת הקברים, העשויים כולם במתכונת אחת: ריבועי שיש ורדרד, ואותיות־ברונזה. דודתי, אשתו של דודי המת, נשארה יושבת במכונית ליד הכניסה, לבושת שחורים, מביטה ואינה מביטה, בעיניים מימיות־חירות, מבעד לזוגיות־משקפיים מעוגלות, נתונות במסגרת מכסיפה. היא פחדה מן האבק. סיפרו עליה שמעולם לא נסעה באוטובוס מפחד חיידקים, ומעולם לא נכנסה לחנות־המכולת. בצעירותה פרטה על פסנתר, ובבית הוריה היו כולם אוהבי־מוזיקה. עכשו הטילו הפועלים את רגבי האדמה השחורה והכבדה על גופתו של בעלה, רגבים מפצחי־עצמות, ומישהו אמר בהתלהבות, "ימתקו לך רגבי עפרך", והיא כיסתה את פניה במטפת של מלמלה לבנה ודקה, מפני הרעש והאבק. "זה אצלה עדיין מן הטרוסו שלה", לחשה מישהי לידי.

מסביב עמדו האיכרים והאיכרות שעדיין לא מתו. הנשים עבות־בשר ושדיהן ובטנן נוגעים אלה באלה, ורגליהן כבדות ושזורות ורידים תכולים, והגברים צמוקים, כחושים ומקומטים, חבושים קובעים טרופיים לבנים רחבי־שוליים. לנו לא היו קרובים במושבה. סבתי שלחה את בניה ללמוד באוניברסיטאות בצרפת, והם לא חזרו למושבה, והיו מדברים צרפתית רהוטה עם נשיהם מן העיר. אני הייתי באה לבית־הקברות לפעמים, ויום אחד הבאתי שמה גבר שאהבתי. הוא שאל אותי אם אני רוצה לשכב אתו על קבר אבי. רציתי לשכב אתו, ואולי כך הייתי מחזירה את אבי לחיים, אבל היה יום־קיץ, והפרפרים התעופפו בכנפיים מנומרות באוויר הקיצי השקוף, ובשביל־העפר עברו האיכרים בגיפים חלודים, ואני נשקתי את הגבר שאהבתי ליד הברושים הקופאים ברוח, ואֶהְבְּתִי מתה, ואבי לא שב לחיים מעולם.

הפועלים הוסיפו להטיל את רגבי־העפר על לוחות העץ, שכיסו את גופתו עטופת התכריכים הלבנים של דודי; לוחות־עץ שנלקחו מארגזי־תפוזים ועדיין נשתמרו עליהם סימני אותיות בכחול. האיכרות השמנות מחו את הזיעה מעל פניהן במטפתות צבעוניות, והביטו בנו בעיניים קטנות וחודרות. איש לא בכה. אחד קצר־קומה עמד והספיד את המת בשפת־עילגים. זה היה מנהל בית־הספר. העברית של בני המושבה היתה מהוקצעת ומודגשת.

אחד מהם הספיד עכשיו. קמוט ושזוף. הוא היה ידיד־נעוריו של דודי, ויחד גמאו השנים את מרחבי השדות (כך סיפרו לנו) על סוסים ערביים אצילים וחלמו על ימים בהם ימשלו בני־האיכרים הגאים בארץ, ובפועלים העבריים. עכשו סיפר

החבר, באותיות גרוניות מודגשות, על מעלליו שלו, ועל גיסו שהכיר את ראש-הממשלה, עבד יחד אתו והיה חברו הטוב. דודי נשתכח מן הלב, ורק הפועלים המשיכו במלאכתם, כשהם ממלאים בסבלנות את הבור העמוק שהיה לו לקבר. ליד קברו של דודי היה קברה של דודתי, אחותו. היא לא נישאה מעולם. פניה היו מכוסים שערות זיפיות וקשות, והיא היתה מגלחת אותן. השערות הקצרות היו דוקרות בפני כשהיתה מנשקת אותי, אבל היא אהבה אותנו, ובדירתה, ברחוב מוצל בעיר, שעל קירותיה היו תלויים ציורי-נוף צבעוניים, נמלטתי לעולמות רחוקים. סיפרו עליה שבצעירותה היתה יפה, ובתמונות היתה מחייכת עדיין בבת-צחוק ביישנית, בשערות מסולסלות ובשמלות פרחוניות מכווצות. כשהיתה בת שבע-עשרה התאהבה בסופר עברי, מגודל-בלורית, שבא למושבה עם בנו הקטן, ומעולם לא אהבה עוד גבר אחר. אותו סופר נשא שלש נשים אחרות, ולעת-מצוא היה מטיח בהן בקבוקי דיו, אבל היא שמרה לו אמונים וטיפלה בבנו הקטן מאשתו הראשונה. אני זוכרת אותו כשבלוריתו הפכה שיבה והוא היה בא יחד אתה לבקר אצלנו ומביא לי תפוזים. לא ידעתי אם עלי לקרוא לו דוד ולנשק אותו, ומדוע הוא נמצא תמיד בביתה של דודתי. אמי היתה לוחשת בחמת-זעם שהוא חזר אליה כשהיה זקן וחולה, אבל איש לא דיבר בפרשת היחסים ביניהם, ולולא זיפי-השער שעל פניה היתה הופכת להיות בעיני סמל של אהבת-אמת.

רק לאחר שנים, כשעמדתי ליד קברה ושכחתי את המגע הדוקרני של שפתיה, חשתי כמוה באותן תולעים לבנות רוחשות על בשרי ובאותה תשוקה ממיתה לגבר אחד בין אלפי הפנים שעברו לידי ברחוב, וגם אם כיסיתי את עיני במשקפי-שמש כהות בכיתי כמוה בלילות, וחיכיתי.

לא היה סוף לשורת המספידים. דודתי היתה מחזיקה עדיין במטפחת-המלמלה ליד פניה, נושמת את ריחם הרחוק של פרחי לבנדר שצמחו בארצות זרות, חולמת בעיניים מימיות פקוחות על פסנתרים שחורים מבהיקים ועל נשפים בהם ישבה לבושה שמלה לבנה, לחוצה אל הקיר, מפחדת מפני מגעם של אנשים.

בתה, שהיתה מבוגרת ממני, נישאה כבר לשני גברים עבי-בשר. היא עמדה לידי, מלאכת-גוף, נקיה ומצוחצחת, נושמת את אבק הקברים בפנים חלקים ובהירים, בשערות הדוקות לראשה, ובחליפת בד אירי ממין משובח, מתכננת לפרטיה את חתונתה הבאה, לבעל שלישי, עשיר ועב-בשר.

ידיד-נעוריו של דודי בא ועמד לידי. הוא היה נמוך-קומה ופניו רשת של קמטים. הוא הסתכל בי ולא הכיר אותי. עד היום שנא את הפועלים העברים שעלו לשלטון לא־להם, ובסתר־לבו חלם על הימים בהם היו הפועלים הערבים ממלאים את פקודותיו והוא היה מושל בהם ביד חזקה ובמקל נטוי, ונוסע לכפר הערבי הסמוך, אורח-כבוד בכל החגיגות.

שנים לאחר־מכן היו הוא ודודי יושבים יחד, בערבים הארוכים, ומעלים זכרונות מאותם ימים, כשהם קוראים בלעג לאלה שעלו לשלטון, חברי "הקבוצה", פועלים רעים ובלתי־אחראים, בשמותיהם הפרטיים, ומלגלים על מנהגיהם.

ליד קברה של דודתי היה קבר אבי, אבל הוא לא היה שייך להם. באלבום-התמונות הופיע לבוש חליפה כהה, עונד עניבה רחבה, ושערותיו נופלות על פניו. למושבה בא יחד עם הפועלים העברים, חברי "הקבוצה", אבל הוא פגש באמי והיא כתבה לו מכתבי-אהבה ארוכים. לאחר-מכן היה יושב עם סבתי על מרפסת-העץ ויחד היו מצטטים, ברוסית, משירי לרמונטוב ופושקין, והדי השפה הזרה היו מכים בקירות החלולים ואובדים בעשן תנורי-האפייה, אבל הם חזרו וציטטו את השירים, ואבי רכב על סוסי-העבודה העייפים, ולבו נקרע בין המושבה לחבריו שעזבו את "הקבוצה", ועלו לקיבוצים רחוקים. לימים היה פוגש בהם, ואולי גם החליפו דברים, אבל הוא נקבר במושבה והם לא באו להלוויה שלו.

חם היה והם עדיין היו מספידים את דודי. דודתי ישבה במכונית, כפסל-שענה, לבושה כולה שחור, צרת-מתניים וגופה מתרחב והולך כלפי-מטה, והנעליים האורתופדיות מגיעות עד לקרסוליה העבים, מביטה ואינה רואה את דרך-העפר הכבושה, את הגפנים הפורחות, ואת יריעות הפלאסטיק הלבן המבהיק באור-השמש, שכיסה על הנטיעות. בצעירותה לא אהבה איש, ורק את המנגינות הזרות של הפסנתר, וגם כיום לא ידעה אם היה דודי צעיר נלהב ונאה או זקן צולע בעל כרס ועיניים זעירות.

בתה השעינה את כל כובד גופה על רגל אחת בנעל מעור נחש, ומחתה את זיעתה במטפחת מעלה ריח-בושם. במשפחה אמרו עליה שהיא בת מסורה, כשהם מביטים לעברי במבטים מלאי-משמעות. אמי שכבה חולה ומשותקת בכל גופה וסיפרה על הימים בהם היתה צעירה ורוזה, וטיפסה על עץ-האקליפטוס שליד הבית. ואני באתי לבית-הקברות רק עם הגבר שאהבתי, והוא לא רצה לחזור עוד אל קבר אבי. ידיד-נעוריו של דודי הכיר אותי וטפח על גבי. הוא אמר שגדלתי, ובלי ריוח של נשימה, בעברית המצוחצחת שלו, הוסיף משהו על הפועלים השולטים בנו ובכרמים ובפרדסים, ועל דודי שמת מזה.

קברם של סבא וסבתא שלי היה הראשון בשורת קברות-המשפחה. היתה להם מצבה אחת, שלא כמו המצבות של ילדיהם, מצבת-אבן כבדה עליה חרוט סמל האגודה, יד אוחות יד, והמלים "בית יעקב לכו ונלכה". סבא שלי היה חירש והביט בפוכבים. סבתא שלי ציטטה שירים רוסיים וקראה רומנים רוסיים; לימים היו תלמידי בתי-ספר עולים לרגל להסתכל בה, והיא הביטה בהם בעיני-תכלת וחלמה על ערבות שטופות-שלג, ועל נשים אוהבות אהבת-אמת המשליכות עצמן מתחת לגלגלי רכבת. אני הוספתי לחיות, אולי מפני שלא הגעתי אף פעם לתחנת-הרכבת. עכשו הספיד את דודי אחד שמשך באפו ואיחל לו איחולים, אבל מכל האבלים. הוא הכיר אותו רק בשנותיו האחרונות, כשעבדו יחד במשרד בעיר. חלומות-המלכות הפכו מחברות מלאות דפים ארוכים של כתבי-יד נקי ומסודר, ומכתבי-תלונות, אל אלה שתפסו שלטון לא-להם. הסוסים האצילים מתו מפבר, הפועלים הערבים גססו במחנות-פליטים, והפועלים העברים מן "הקבוצה" נסעו במכוניות שחורות מבהיקות, שהתיזו את מיהגשם מן השלוליות על דודי שצלע ברחוב.

דודתי עדיין היתה מביטה בעיניה הלבנות ולא ראתה דבר. האיפרות השמנות נעצו בה מבטים עוינים בעיניהן הקטנות החדות. הן קינאו בטרסו שלה, הרקום כולו ריקמתידי, שהובא לכאן מאחת הערים במדינה זרה, בריח הלבנדר שעלה מן המכוננית והגיע עד לקברים, בפסנתרים השחורים המבהיקים בבית הגדול שאליו לא נכנסו מעולם, ובנשפי־הריקודים בהם ישבה בשמלתה הלבנה ליד הקיר ואיש לא הזמין אותה לרקוד.

אמי היתה צוחקת צחוק רע כשהיתה מספרת איך נפגשו דודי ודודתי לראשונה כאילו במקרה. אמי רכבה גם היא על סוסות אצילות, ולעגה לגברים שנעצו בה מבטים עורגים, עד שהופיע אבי ברחוב־המושבה (גם הוא רכב על סוסה, אבל היה זה גזע אחר של סוסים), ובערבים הארוכים היו יושבים יחד על הספסל ליד הבית ולא ידעו מה לומר זה לזו. עכשיו היתה גוססת בבית־חולים שריחו ריח שתן וחמרי־חיטוי, וחולמת על אהבות בצלו של עץ האקליפטוס.

אני העליתי את צרורות המכתבים שכתבה לאבי מן המרתף, וקראתי אותם בלילות־הקיץ החמים, אבל לא מצאתי אף מכתב שכתב אבי אליה מלבד אחד שסיפר עלי. אני הייתי בתו, והוא לא ידע מעולם שבאחד הימים אוהב גבר אחד ואשכח אותו. אבל אז כשכתב את המכתב לאמי היו לי עיניים נוצצות. היום כשעמדתי והרחתי את ריח הזיעה המעורב בריח שער, שעלה גלים־גלים מגופותיהן של האיכרות השמנות, ואת ריחם הצמוק והיבש של האיכרים הגרומים, היו עיני כבות וברחובות חיפשתי רק גבר אחד, שאתו לא שכבתי על קבר אבי.

היה חם, והמלים נבלעו באוויר השקוף כאילו לא היו מעולם. הכל נעלם כלא־היה. אהלי הפדווים על הגבעות, צהלות הסוסים, עשן התנורים, ויללות התנים בלילות.

על קברה של סבתי פרחו ורדים אדומים. היא קראה לי סיפורים ארוכים, ורצתה שגם אני, כמו הנערות בספרים, יהיו לי פנים לבנים וחיורים, וכמוהן אחרים על אביר־אהבתי. אבל כשהיתה מסתכלת בבתה שלא נישאה לאיש היו הדמעות עולות בעיניה הבהירות, גם אם נשקה לסופר המזדקן כשהיה בא לבקרה. רציתי לדעת אם אהבה את סבי, וכיצד ילדה לו שמונה ילדים, אבל אצלנו לא שאלו שאלות ורק הילדים ברחוב סיפרו לי יום אחד איך נולדים ילדים, ואני הסתכלתי בסבתי שישבה בכיסאה, יפה מכל בנותיה, ולא האמנתי שגם לה קרו הדברים האלה בלילות החמים. עכשיו כשהסתכלתי בעצמי ניסיתי לזכור מתי אחזו בגופי ידיו של הגבר שאהבתי, ולא זכרתי דבר, רק הפמיהות היו עולות בי כצמא לכוס מים קרים.

ידיד־נעוריו של דודי עדיין היה עומד לידי. הוא מחה את מצחו בידיים רועדות ולא אמר עוד דבר. כתמי זיעה הופיעו על חולצתה הדקה של בת־דודי, וחליפת הברד האירי לא היתה עוד מגוהצת למשעי. היא היתה דומה לאמה, אבל בצעירותה יצאה לרחוב, נסעה באוטובוסים, הגיעה לחנות־המכולת בפינה, ופגשה את הגברים עבי־הבשר שהיו לה לבעלים. אנחנו כמעט לא דיברנו זו עם זו. היא בזה לי ולדודתי בעלת זיפי־השער, והגברים עבי־הבשר הביטו בלעג על חזי השטוח.

אבי חי במושבה שנים רבות. הוא לא דיבר צרפתית, אבל דודתי היו מזמינות אותו, כפעם-בפעם, לנשפים בבתיהן בעיר, והיו מביטות בו כשהיה מתווכח עם אחד האורחים, או מעלעל בדפי הספרים שלא נגע בהם איש. הן החליטו שהוא בא ממשפחה טובה, ואמי הרי לא נשלחה לאוניברסיטאות בערי-שדה צרפתיות, כאִחיה אשר להם נישאו הללו. שנים לאחר-מכן היה גם הסופר המזדקן, מאהבה של דוּתִי, בא לנשפים. הוא ואבי היו יושבים בפינה על כיסוי-הקטיפה המרופט שעל הספה ומשוחחים על מונחים חדשים בעברית. דודתי לא פרטו עוד על פסנתרים, ואפילו דיברו עברית עם העוזרות ועם הילדים. אבל בת-דודי חזרה ודיברה צרפתית עם הבעלים עבי-הבשר, ועכשיו כשעמדה ליד קבר אביה רטנה משהו בצרפתית והביטה בי כאילו ראתה אותי בפעם הראשונה.

כמה מן המלווים החלו לזוז ממקומותיהם, לעבר קברות-המשפחה שלהם. קטפתי ורד מקברה של סבתי ושמתי אותו על קבר אבי. הם דיברו זה עם זה רוסית, ובערב-הערב הלוחטים ציטטו שירים על סופות-שלג ונהרות זורמים וגואים. אני שאלתי מה זה שלג, והם הסתכלו ברגלי היחפות ובפני השרופים משמש, וסבתי לימדה אותי לקרוא, ואבי קנה לי ספרים בהם חיפשו ילדים וילדות ארמונות כשופים ופיות אהבו נערי-רועים, אבל ריפרה הערביה השמנה, שמתה מעבר לגבול, זרקה את הספרים, ולקחה אותי אל החצר לכבוש זיתים וחצילים בפחים, ולמלוך את נוצותיהן של היונים שחוטות-הצוואר.

דודתי זאת שמתה ולא נישאה לאיש למדה הכל בעצמה (כך סיפרו לי). היא עבדה בעיר כפקידה ופירנסה את הסופר המזדקן שכתב ספרים על מונחים חקלאיים בפניו על מנעול ביום שמתה, וכשבא לנחם את סבתי הטיחה בפניו האשמות בעברית, אבל אמי לחשה שיש לו כסף רב משלו, ואת דירתה של דודתי סגרה צרחניות על אהבה חפשית ונישואים, וסבתי הביטה בה נדהמת ולא ניסתה אפילו להרגיע אותה, והסופר אמר שדעתה של אמי נטרפה עליה בגלל אבי שמת שבועיים קודם-לכן.

לא היו עוד מספידים. דודי הצעיר אמר "קדיש" על קבר אחיו הבכור, והביט לעבר אשתו השנייה, שהיתה בוגדת בו עם שותפו התעשיין העשיר. דודתי שישבה במכונית הפנתה ראשה לעבר בית-הקברות והביטה בנו לפתע, כאילו היינו אורחים לא-קרואים לאחד הנשפים בביתה. הסופר הזקן, מדדה על קביים, בכה בדמעות על קבר דודתי, שלא פירנסה אותו עוד. בת-דודי הוציאה מניפה סינית מצוירת וקירבה אותה אל פניה. ידיד-נעוריו של דודי צעד לעבר קבר הוריו ואחיו. האיכרות השמיעו אנחת-רוחה חשאית ושדיהן עלו וירדו, והאיכרים דישדשו ברגליהם.

החזן סילסל בקולו "אל מלא רחמים", והפועלים עדיין היו זורקים את רגבי האדמה השחורה היבשה על דודי, ועל הקברים סביב. היה חם, וזיעתו של החזן נזדחלה בפלגים זוהרים על פניו ונספגה בוקנו השחור והמדובלל. שני צופים שמנים הניחו בחיפזון את זר הפרחים הנובלים על הרגבים, והסתלקו מבית-הקברות. מישהו

ביקש עתה סליחה ומחילה מדודי, אם נעשה מה שפגע בכבודו, ובת־דודי אחזה בידה המטופחת, הענודה טבעת־יהלומים, מברק שנתקבל מאחד הפועלים שהיה לשר, וכשראה את מודעת־האבל בעתון אולי התחרט לרגע על שלא ענה לדודי על מכתביו הרבים.

בני־המשפחה קרבו פתאום זה אל זה ועמדו בקבוצה אחת. הגברים בעלי הפנים הבשריים ועיני־התכלת, בחליפות כהות שמתוך כיסיהן מציצות מטפחות לבנות, שראשי־התיבות שלהם רקומים בהן, והנשים בעלות המתניים הצרות והקרסוליים העבים, שמטפחות־תחרה ספרדיות שחורות מכסות את שערן המלבין. הם פנו מן הקברים כשהם צועדים לעבר המכוניות בין האיכרים והאיכרות שעמדו משני צדדיו של השביל. מישהו נפנה לקרוא לי, אבל נשארתי עומדת ליד הקברים. בת־דודי הניעה את ידה בתנועת ייאוש, ודודתי הביטה בי לרגע מן המכונית מבעד למשקפיה ומחקה אותי אחת־ועד מרשימת האורחים המוזמנים. רק ידיד־נעוריו של דודי טפח עוד פעם על כתפי ואמר שגדלתי.

שיירת המכוניות התחילה לעלות כתמיד בדרך בחזרה אל המושבה. הפרפרים המנומרים התעופפו באוויר השקוף, ויריעות הפלאסטיק על הנטיעות זהרו באור השמש וסינוורו את עיני. כולם הלכו, ובית־הקברות היה יפה ושקט. ואז בכיתי פתאום. בכיתי מפני שידעתי שאף אחד, אף אחד לא מת עדיין מאהבה, אף לא דודתי בעלת הפנים השעירים, ואני, גם אני, לא אמות אף פעם מאהבה, גם אם תכרסמנה התולעים הלבנות בתאנה את בשרי.